

Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Tarım Bilimleri Dergisi
(YYU Journal of Agricultural Science)

<http://dergipark.gov.tr/yyutbd>

Araştırma Makalesi (Research Article)

Türkiye'nin Elma Dış Ticaretindeki Bölgesel Yoğunlaşma Durumu

Hasan ARISOY*¹, İsmail ARAS², Mehmet Ferda KAYA³

¹Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 42075, Konya, TÜRKİYE

²T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 06800, Ankara, TÜRKİYE

³T.C. Mevlana Kalkınma Ajansı, 42040, Konya, TÜRKİYE

*Sorumlu yazar e-posta: arisoy@selcuk.edu.tr

Makale Bilgileri

Geliş: 10.12.2018
Kabul: 09.05.2019
Online Yayınlanma 28.06.2018
DOI: 10.29133/yyutbd.477196

Anahtar Kelimeler

Elma,
Bölgesel yoğunlaşma,
Türkiye,
Dış ticaret,
Yoğunlaşma katsayısı

Öz: Dünya tarım ürünleri ticareti, artma eğilimindedir. Türkiye, mevcut tarım potansiyeli ile dış ticarete avantajlı ülkeler arasındadır. En önemli elma üreticilerinden biri olan Türkiye için dünya elma ticaretinde yaşanan gelişmelerin izlenmesi son derece önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin dünya elma ticaretindeki konumunun değerlendirilmesidir. Türkiye ile ithalatçı ülkeler arasındaki elma ticaretin zaman içerisindeki değişim durumu, Ticaret Yoğunlaşması Analiz Yöntemi ile analiz edilmiştir. Türkiye elma ihracatının %55'ini Irak'a yapmaktadır. İhracatta tek ülkeye olan bağımlılık, risk taşımaktadır. Çin, Hindistan ve AB ülkelerinde artan elma üretimi, uluslararası ticaret dengelerine de yansımıştır. Türkiye'nin pazar çeşitliliği sağlayarak ihracatını artırması, elma ihracatının sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir. Bu kapsamda, özellikle yeni pazarların bulunmasına yönelik pazar araştırmaları yapılmalıdır. Taze elma yanında kuru elma ihracatına yönelik faaliyetlerin de hayata geçirilmesi gerekmektedir.

The Situation of Regional Concentration of Apple Foreign Trade in Turkey

Article Info

Received: 10.12.2018
Accepted: 09.05.2019
Online Published 28.06.2018
DOI: 10.29133/yyutbd.477196

Keywords

Apple,
Regional concentration,
Turkey,
Foreign trade,
Concentration coefficient

Abstract: World agricultural crops and products trade has shown an increasing trend. Turkey is among the countries in foreign trade advantages with its agricultural potential. As one of the most important apple producer country, monitoring of developments in the world apple trade is extremely important for Turkey. The aim of this study was to evaluate Turkey's position in world apple trade. The developments of apple foreign trade between Turkey and importer countries was analyzed using Trade Intensity Analysis Method. Turkey supplied 55% of total apple exports to Iraq. Dependency on a single country in apple exports carries risks. Development in apple production of China, India and EU countries has also reflected in the balances of international apple trade. Turkey should increase apple export by diversifying foreign markets to sustain its apple exports. In this context, market researches should be conducted especially to find and entrance into new markets. Besides the fresh apples, the activities for the export of dry apples should be implemented.

1. Giriş

Artan dünya nüfusu ve doğal dengedeki değişim, gıda arzının sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Tarımsal üretimde dolayısıyla gıda arzında yaşanacak problemler, arz talep dengesinin bozulmasına ve gıda fiyatlarının küresel ölçekte artış göstermesine neden olacaktır. Diğer taraftan dünya nüfusundaki ve gelişen ekonomilerin satın alma gücündeki artış, talebi ve dünya ticaretini artırmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün ticaretin serbestleşmesi konusundaki yaptırımları, gelişmiş ülkelerin tarımsal üretimlerini uluslararası fiyat mekanizmasının normal işlevlerinden sapıracak önlemlerle koruma olanağını ortadan kaldırmakta, bu da dünya tarım ürünleri ticaretini artırmaktadır. Küreselleşme dalgasından tarım sektörü de etkilenmiş ve dünya tarım ürünleri ticaret hacmi, 2001-2010 döneminde toplam ticaret hacmindeki artışa paralel olarak yaklaşık 2.5 kat artmıştır (FAO, 2018).

Dünya ticaretinde tarım sektörü de önemini artırmaya devam etmektedir. Dünya toplam ihracat değeri 2017 yılında 17.4 trilyon ABD doları olup bu rakamın %9.2'sini tarım ve gıda maddeleri oluşturmaktadır (TOB, 2017). Yaklaşık 1.6 trilyon ABD Dolarına ulaşan tarımsal ihracat, son 10 yılda %42 oranında büyümüştür (ITC, 2018). Ülkeler geliştikçe dış ticaret hacimleri de artmaktadır. Tarım ürünleri ticaretinde gelişmiş ülkelerin pazara hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Tarım ürünleri ticaretinde ABD, Brezilya, Hollanda, Almanya, Çin, Fransa, İtalya, İspanya ve Kanada öne çıkan ülkelerdir (Aras, 2015). Bu ülkelerden ABD, 2017 yılı için 138.4 milyar ABD Dolar olan tarımsal ihracatı ile dünyada ilk sıradadır (USDA, 2018).

Tarım sektörü dünyada ve Türkiye'de besin arzı güvenliği açısından stratejik önemini korumaktadır. Türkiye, 2017 yılındaki yaklaşık 17 milyar ABD Dolarlık tarımsal ihracat değeri ile dünya toplam tarımsal ihracatından %1.1'lik pay alan önemli tarım ülkelerinden birisidir. Türkiye'de tarım ve gıda sektörlerinde rekabet gücünün artırılması, dış ticaret potansiyelini yükseltecektir (Aras, 2015; Gedikoğlu, 2017).

Dünyada yenilebilir taze meyve ticaretinde önemli bir yeri olan taze elma üretimi son 10 yılda 1.36 kat, uluslararası ticareti ise yaklaşık 3 kat artış göstermiştir. Oransal olarak ortaya çıkan bu farklılık son yıllarda elma ticaretine olan eğilimin de bir göstergesidir. Türkiye yaklaşık 3 milyon tonluk taze elma üretimi ile dünyada ilk 5 ülke arasında yer almakta olup, ülkenin dış ticaret potansiyeli oldukça yüksektir (FAO, 2018; ITC, 2018).

Son yıllarda dünya elma üretimi ve ticaretinde artış yaşanmaktadır. Türkiye, geçmiş yıllarda ürettiği elmanın yaklaşık %99'unu iç piyasada tüketirken bu oran 2016 yılında yaklaşık %95'e düşmüştür (TÜİK, 2018). Yeni kurulan elma bahçeleri ile zaman içinde üretim daha da artacaktır. Bu nedenle gelecek yıllarda iç tüketim oranının azalması, ihracatın payının ise artması beklenmektedir.

Elma üreten ülkeler arasındaki ticari rekabet, artarak devam etmektedir. Son yıllarda başta Asya ülkelerinden Çin ve Güney Amerika ülkelerinden Şili üretimlerini önemli derecede artırmışlardır (FAO, 2018). Gelişen ve büyüyen pazarda Türkiye'nin de payını artırabilmesi, sektörün sürdürülebilirliği adına önem arz etmektedir. Yeni pazarlar bulunarak ihracatın artırılmasının yanı sıra Türkiye'nin elma ithal eden ülke pazarlarındaki yoğunlaşmanın yönünün ve değerinin analizi, uygun ihracat stratejisi belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin dünya elma ticaretindeki yerinin değerlendirilmesidir. Ayrıca, Türkiye ile elma ithalatçısı ülkeler arasındaki ticaret akışının değerinde ve yönünde görülen değişimi yıllık süreçte incelemektir. Böylece Türkiye'nin mevcut ve potansiyel pazarlarda nasıl bir paya sahip olduğu ve bu payda zaman içinde ortaya çıkan değişim durumu belirlenebilecektir.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini, Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC - Trade Map) veri tabanından elde edilen ikincil veriler oluşturmuştur. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA) gibi kurumların dokümanlarından ve konu ile ilgili bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Uluslararası ticari gelişmelerin analizinin yapılmasında birbirine yakın pek çok yöntem kullanılmaktadır. Bu çalışmada ikili ticari ilişkilerin seyrini ortaya koyan "Ticaret Yoğunlaşması Analiz Yöntemi" kullanılmıştır. Bu yöntem ile ihracatçı ülke ile ithalatçı ülke arasındaki ticaret paylarındaki değişim ve iki ülke arasındaki ticaret yoğunluğu ortaya konabilmektedir (Froment ve

Zighera, 1964; Eraktan, 1988). Böylece iki ülke arasındaki ürün ticaretindeki istikrar ve devamlılık belirlenerek ticaret yapan ülkelerin gelecek planlamasına katkı sağlanabilmektedir.

Model, ihracatçı ülkenin ithalatçı ülke pazarındaki payını sabit varsaymaktadır. Eğer zaman içinde bu sabit oran değişiyorsa burada bazı faktörlerin rol oynadığı düşünülecektir (Froment ve Zighera, 1964; Arısoy ve ark., 2014).

$$\text{Yoğunlaşma (Bölgeselleşme) Katsayısı} = \frac{X_{ik}^j * X_k}{X_{jk} * X_{ik}} \quad (1)$$

X_{ik}^j = j ülkesinin i ülkesine olan k ürünü ihracat değeri

X_k = k ürününün dünya dış ticaret değeri

X_{jk} = j ülkesinin k ürünü ihracat değeri

X_{ik} = i ülkesinin k ürünü ithalat değeri olarak ifade edilmiştir.

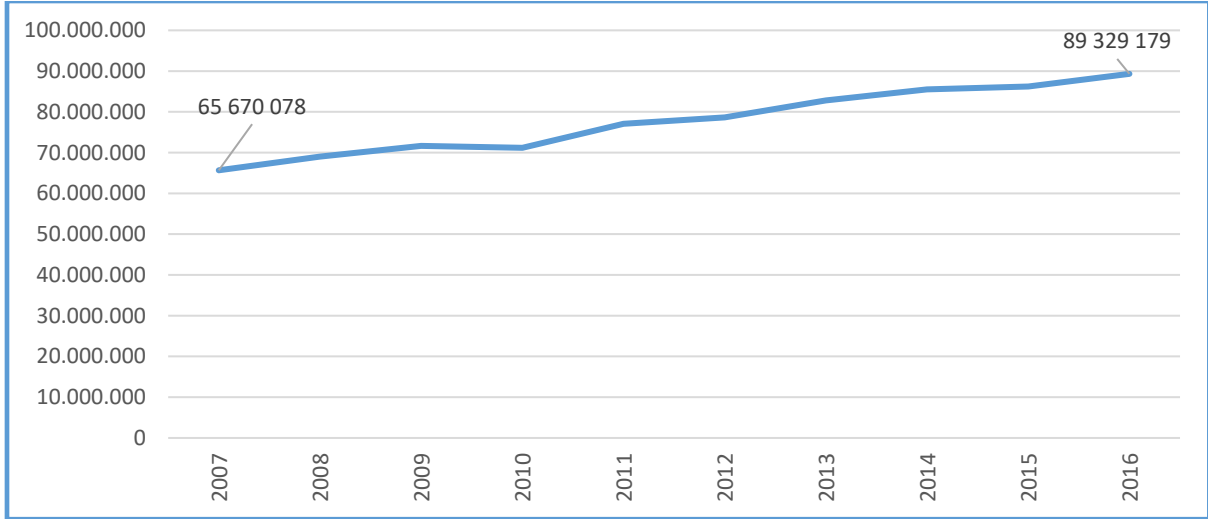
Eğer, ithalatçı ve ihracatçı ülke yapısal ve bölgesel etkenlerin etkisi altında kalmıyorlarsa, söz konusu üründe ihracatçı ülkenin ithalatçı ülkedeki ticaret payı ve ithalatçı ülkenin toplam dünya ticaretindeki payı değişmeyecektir. İhracatçı ülkenin gerçekleşen dünya ticaret payı artışı kuramsal olarak olması gerekenden fazlaysa, rekabet değişkeni bir ticari ortak olarak ithalatçı ülkenin ihracatçı ülkenin lehine tutum ve ilgisinin arttığını göstermektedir.

Gerçekleşen ile beklenen dünya ticaret payının, iki ülke arasında nasıl bir yoğunlaşma gösterdiği belirlenmektedir. Bu yoğunlaşma katsayısının zaman içinde gösterdiği artış ise ticari ilişkilerin zaman boyutundaki gelişimini göstermektedir. Yoğunlaşma katsayısının 1'den büyük olması ithalatçı ülkenin kuramsal olarak beklenen oranın üstünde ihracatçı ülkenin ürününe kaymış olduğunu göstermektedir (Froment ve Zighera, 1964; Eraktan, 1988; Eraktan ve Arısoy, 2012).

Bu çalışma kapsamında, Türkiye ile elma ihraç edilen bazı ülkeler arasındaki yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır. Ülke seçiminde öncelikle Türkiye'nin son 10 yıllık dönemdeki elma ihracat payları esas alınmıştır. Türkiye toplam elma ihracatının %84'ünü Ortadoğu ülkelerine gerçekleştirmektedir (TÜİK, 2018). İhracatın kalan kısmı, Kuzey Afrika ve Asya ülkelerine yapılmaktadır. Bundan dolayı elma ihracatında payları yüksek olan Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkmenistan ve Hindistan seçilmiştir. Ayrıca Türkiye ile kültürel ve coğrafi yakınlığı bulunan ve dünyanın önemli elma ithalatçısı konumunda olan Rusya, Mısır ve Ürdün (ITC, 2018) için de ticaret yoğunlaşması hesaplanmıştır. Böylece Türkiye ile ortakları arasındaki ticaret stratejisinin belirlenmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

3. Bulgular

Sürekli artış gösteren dünya elma üretimi, son 10 yılda %36 oranında artarak 2016 yılında 89.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan dünyada elma üretim alanları 1990'lı yılların ortaları itibariyle azalmaya başlamış olup bu azalışlar 2008 yılına kadar devam etmiştir. 2009 yılı itibariyle elma üretim alanları tekrar artış eğilimine girmiştir. Belirli dönemde elma üretim alanları azalsa da bu durum üretime yansımamış aksine artışlar olmuştur. Çünkü son 10 yılda birim alandan elde edilen verim yaklaşık %25 artarak 2016 yılında yaklaşık 17 ton/hektara ulaşmıştır. Elma ıslahında ve tarım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler verimliliği artırmış ve üretime olumlu yansımıştır. Dünyada elma üretiminde Çin ilk sırada yer almaktadır. Sahip olduğu üretim kapasitesi ile dünyadaki toplam elma üretiminin yaklaşık yarısını tek başına karşılamaktadır. Çin'i sırasıyla ABD, Polonya ve Türkiye takip etmektedir (FAO, 2018).

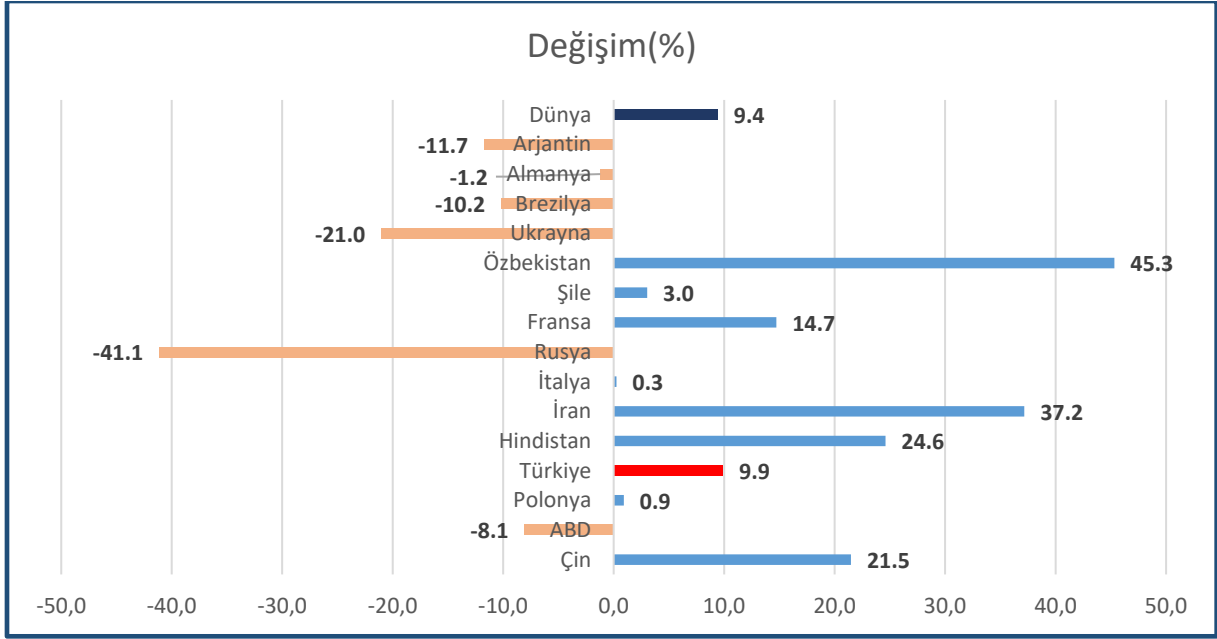
Şekil 1. Dünya elma üretimi (ton) (FAO, 2018).

Dünya elma üretimi, son 10 yılda (2007-2016) ülkeler bazında incelendiğinde, en fazla üretim artışını Polonya, Özbekistan ve Çin gerçekleştirmiştir. Türkiye ise aynı dönemde toplam elma üretimini yaklaşık %19 düzeyinde artırmıştır (FAO 2018).

Çizelge 1. Elma üreticisi ülkelerin son 10 yıllık üretim değişimi (FAO, 2018).

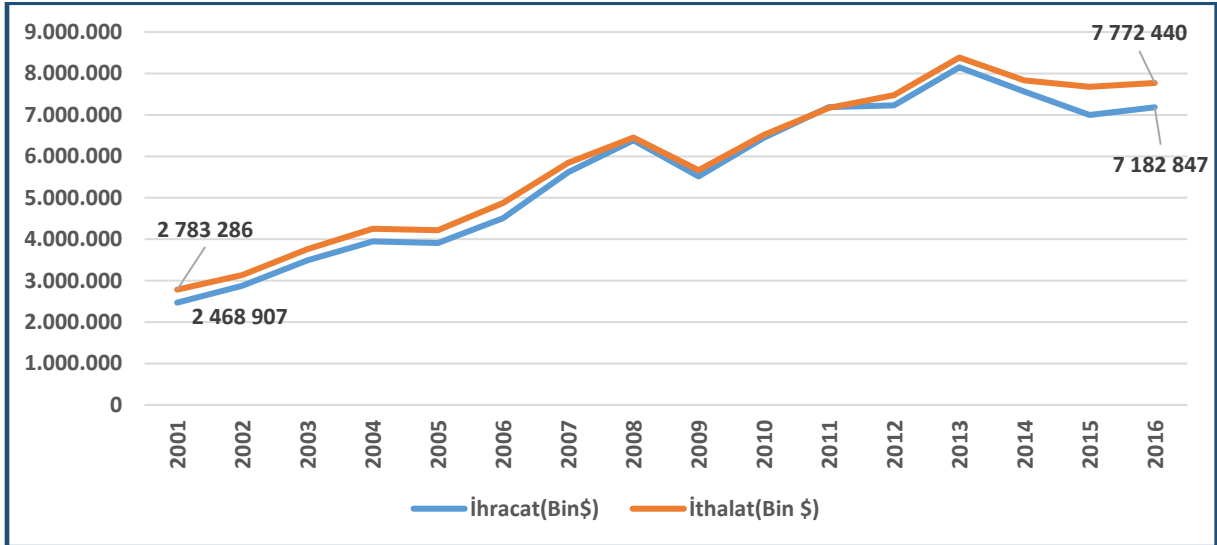
Ülke	2007 yılı üretim (ton)	2016 yılı üretim (ton)	2016/2007 Değişim(%)	Ülke/Dünya (%)
Çin	27 865 889	44 448 575	59.5	49.8
ABD	4 122 883	4 649 323	12.8	5.2
Polonya	1 039 967	3 604 271	246.6	4.0
Türkiye	2 457 845	2 925 828	19.0	3.3
Hindistan	1 624 000	2 872 000	76.8	3.2
İran	2 977 881	2 799 197	-6.0	3.1
İtalya	2 230 191	2 455 616	10.1	2.7
Rusya	2 342 000	1 843 544	-21.3	2.1
Fransa	1 781 947	1 819 762	2.1	2.0
Şile	1 400 000	1 759 421	25.7	2.0
Özbekistan	502 500	1 120 209	122.9	1.3
Ukrayna	754 900	1 099 240	45.6	1.2
Brezilya	1 115 379	1 049 251	-5.9	1.2
Almanya	1 070 036	1 032 913	-3.5	1.2
Arjantin	1 000 000	967 847	-3.2	1.1
Dünya	65 670 078	89 329 179	36.0	100.0

Dış ticaret stratejilerinin belirlenmesi adına olası pazar ve rakiplerin belirlenmesi noktasında, ülkelerin üretim alan ve miktarları büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda dünyada üretim alanlarında yaşanan değişim belirleyici olacaktır. Genel olarak dünyada elma üretim alanlarında son 10 yılda (2017-2016) %9.4'lük bir artış söz konusudur. Elma üretiminde öne çıkan ülkelerin üretim alanlarında yaşanan değişimler incelendiğinde Özbekistan, İran ve Hindistan en fazla artışın gerçekleştiği ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de yaklaşık %10'luk bir artış olup dünya ortalamasının üzerindedir (Şekil 2). Dünya elma üretim alanlarındaki %9.4'lük artışa karşın üretimde yaşanan %36'luk artışın asıl kaynağının verimdeki artışın olduğunu göstermektedir.

Şekil 2. Elma üreticisi ülkelerde son 10 yıllık üretim alanı değişimi (2007-2016) (FAO, 2018).

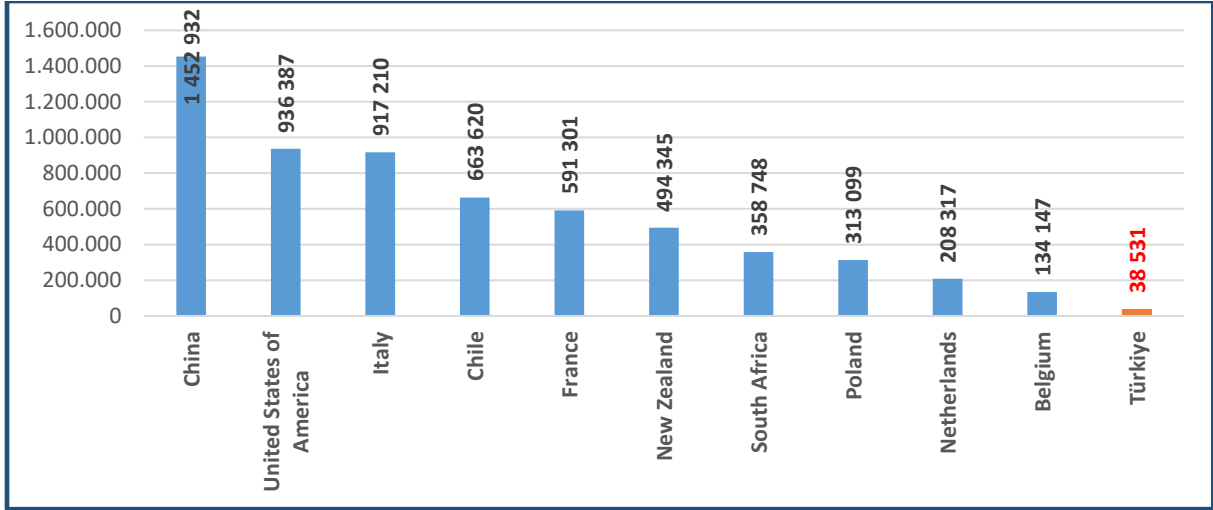
Dünya taze elma ticareti sürekli bir artış eğilimi içerisinde. Son 10 yılda yaklaşık 3 katlık bir artış yaşanmış ve 2016 yılı itibariyle yaklaşık 7.7 milyar ABD Dolarlık ihracat kapasitesine ulaşılmıştır (Şekil 3) (ITC, 2018).

Şekil 3. Dünya elma ticareti (ITC, 2018).

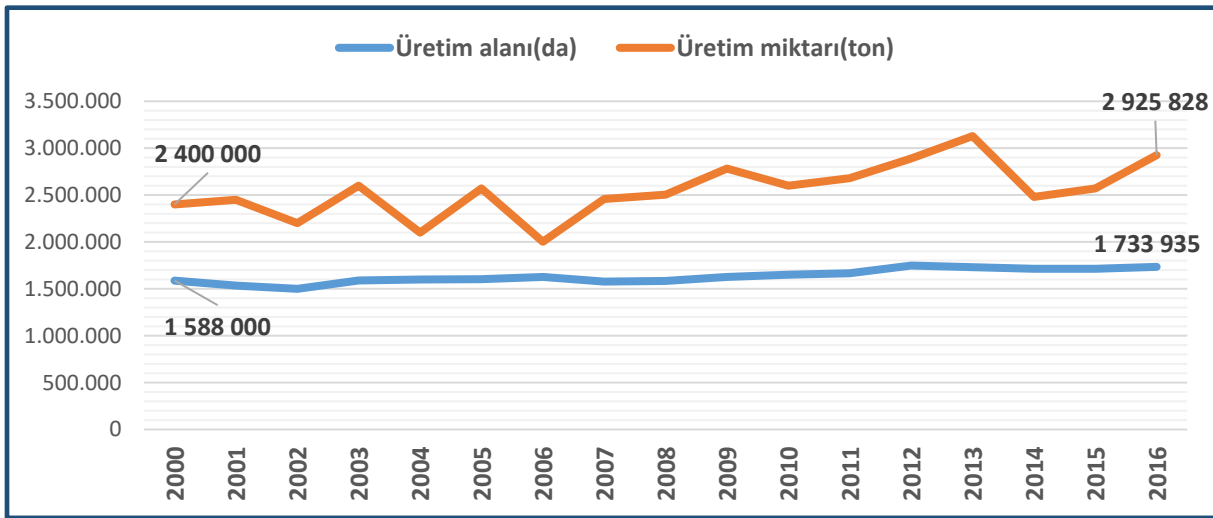
Ticaret

Dünyada elma ticaretinde öne çıkan ülkeler incelendiğinde ise Çin üretimde elde ettiği başarıyı ihracatına da yansıtmıştır. Yaklaşık olarak 1.45 milyar ABD Dolarlık ihracatı ile toplam taze elma ihracatından %20 pay almaktadır. Çin'i, ABD, İtalya ve Şile takip etmektedir. Türkiye yaklaşık 39 milyon dolarlık ihracatı ile 19. sırada yer almaktadır (Şekil 4) (ITC, 2018). Dünyada elma dış ticareti; taze elma ve elma ürünü olarak sınıflandırılan kurutulmuş elma, elma suyu ve elma püresinin toplamından oluşmaktadır. Dünyada 2016 yılında yaklaşık 7.2 milyar ABD Dolarlık bir ihracat yapılmış olup bu değer türevleri ile 9.2 milyar ABD Dolar olarak gerçekleşmiştir. En büyük payı yaklaşık %76 ile taze elma ticareti oluşturmaktadır. Bunu elma suyu (%23) ve elma kuru (%1) takip etmektedir (ITC, 2017).

Şekil 4. Elma ihracatında öne çıkan ülkeler (1000 ABD Dolar) (ITC, 2018).

Türkiye'deki toplam tarım alanlarının (çayır ve mera arazisi dahil) yaklaşık %9'unda meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. Toplam meyve alanlarının %5.3'ünü elma oluşturmaktadır. Türkiye sahip olduğu potansiyel ile dünya elma üretiminde söz sahibi bir ülke konumundadır.

Şekil 5. Türkiye'nin elma üretim alanı ve üretim miktarı değişim durumu (TÜİK, 2018).

Türkiye sahip olduğu bu potansiyeli, dış ticaret performansına maalesef yansıtamamıştır. 2016 yılı itibariyle 38.5 milyon ABD Dolar ihracatı ile potansiyelinin çok altında ihracat gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin elma ihracatında Irak ilk sırada yer almaktadır. Toplam ihracatın %55.89'unu Irak oluşturmaktadır. Irak'ı Suriye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkmenistan izlemektedir.

Çizelge 2. Türkiye'nin elma ihraç ettiği ülkeler ve ihracat değerleri (ITC, 2018).

Ülkeler	İhracat Değeri (1000 ABD Dolar)	Oran (%)
Irak	21 509	55.89
Suriye	3 81	10.08
Suudi Arabistan	2 412	6.27
Birleşik Arap Emirlikleri	1 600	4.16
Türkmenistan	1 482	3.85
Hindistan	1 412	3.67
Mısır	1 204	3.13
Ürdün	1 113	2.89
Serbest Bölge	1 096	2.85
Diğer	2 774	7.21
Toplam	38 531	100

Türkiye yenilen meyve ve sert kabuklu meyveler ürün gruplarında çok ciddi dış ticaret performansı sergilemektedir. Türkiye, 3.78 milyar ABD Dolarlık ihracat kapasitesi ile dünyada 8. ülke konumundadır (ITC, 2018). Türkiye, pek çok yaş meyve ticaretinde ilk sıralarda gelmekte olup bu başarısını taze elma ticaretine yansıtamamıştır. Yaklaşık 3 milyon tonluk üretim kapasitesi ile dünyada ilk 5 ülke içerisinde yer alan Türkiye 2016 yılı itibariyle 38.5 milyar ABD Dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Uzun yıllar verileri incelendiğinde taze elma ihracatında genel bir artış söz konusu olsa da sahip olduğu potansiyeli çok iyi değerlendiremediği anlaşılmıştır. İtalya'nın yaklaşık 55 bin hektarlık alanda (Türkiye'nin üçte biri) yaptığı üretimi ile Türkiye'den 25 kat fazla bir ihracat değeri elde etmesi oldukça dikkat çekicidir.

Araştırma kapsamında incelenen ülkelerden Irak ve Suriye elma ithalatlarının neredeyse tamamını Türkiye'den yapmaktadır. Dolayısıyla önemli bir ticari yoğunlaşma görülmektedir (Çizelge 4).

Türkiye'nin diğer önemli pazarlarından biri de Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan ithalat değerini son 15 yılda yaklaşık 5 kat artırmış olmasına karşın Türkiye'nin pazar payı aynı şekilde artmamıştır. Nitekim 2009 yılına kadar 1'in çok üzerinden seyreden yoğunlaşma katsayısı 2010 yılı itibariyle azalış eğilimine girmiştir (Çizelge 4). Genişleyen Suudi Arabistan pazarında diğer ihracatçı ülkelerin payı artmıştır.

Türkiye, diğer bir önemli pazar olan Birleşik Arap Emirliklerine (BAE) 2016 yılında 1.6 milyar ABD Dolarlık satış gerçekleştirmiştir. Uzun yıl verileri incelendiğinde Türkiye ile BAE arasında 2007 ve 2016 yılları dışında yoğunlaşma katsayısı 1'in üzerinde çıkmamıştır. Türkiye'nin, 200 milyon ABD Doların üzerinde elma ithalatı olan BAE pazarındaki ihracat performansı, yoğunlaşma katsayılarından da görüleceği üzere oldukça düşüktür (Çizelge 4).

Türkiye ile Türkmenistan arasındaki taze elma ticareti 2008 yılı itibariyle başlamıştır. Türkmenistan, düşük düzeyde gerçekleştirdiği elma ithalatının bazı yıllarda neredeyse tamamını Türkiye'den ithal etmektedir.

Çizelge 3. Başlıca ülkelerin elma dış ticareti (1000 ABD Doları).

Yıllar	Dünya Elma İthalatı	Türkiye Elma İhracatı	Irak Elma İthalatı	Türkiye'nin Irak'a Elma İhracatı	Suriye Elma İthalatı	Türkiye'nin Suriye'ye Elma İhracatı	Suudi Arabistan Elma İthalatı	Türkiye'nin Suudi Arabistan'a Elma İhracatı	BAE Elma İthalatı	Türkiye'nin BAE'ne Elma İhracatı
2001	2 783 286	7 534	0	0	50	0	42 613	2 623	0	13
2002	3 132 415	6 062	0	0	0	0	46 809	3 050	0	88
2003	3 762 361	10 266	577	577	183	0	50 979	4 383	0	47
2004	4 246 632	9 950	861	861	0	0	52 950	3 294	0	365
2005	4 216 999	11 960	2 324	2 324	190	0	79 260	3 367	59 034	50
2006	4 874 625	10 355	3 931	3 931	107	0	104 707	1 773	0	61
2007	5 843 075	5 432	867	867	387	0	111 277	1 217	112 048	147
2008	6 455 863	12 314	1 232	1 232	372	391	142 538	1 250	136 077	130
2009	5 667 928	22 862	12 369	12 369	852	900	121 626	1 630	0	81
2010	6 515 203	32 713	19 927	19 927	2 117	965	156 637	506	0	0
2011	7 157 293	36 605	24 570	24 570	16 796	729	176 196	218	0	32
2012	7 442 160	28 515	14 010	14 010	2 258	542	187 898	684	205 857	210
2013	8 380 068	48 900	15 326	15 326	24 102	7 320	188 516	1 242	236 290	207
2014	7 830 825	41 329	17 892	17 892	6 951	6 951	178 491	100	243 332	241
2015	7 731 624	50 211	28 592	20 189	6 820	6 820	190 813	511	233 484	0
2016	7 742 311	38 531	27 158	21 509	3 881	3 881	194 915	2 412	212 960	1 600

Çizelge 3. Başlıca ülkelerin elma dış ticareti (1000 ABD Doları)

Yıllar	Türkmenistan Elma İthalatı	Türkiye'nin Türkmenistan'a Elma İhracatı	Hindistan'ın Elma İthalatı	Türkiye'nin Hindistan'a Elma İhracatı	Mısır'ın Elma İthalatı	Türkiye'nin Mısır'a Elma İhracatı	Ürdün'ün Elma İthalatı	Türkiye'nin Ürdün'e elma ihracatı	Rusya'nın Elma İthalatı	Türkiye'nin Rusya'ya Elma İhracatı
2001	1 533	0	8130	0	27 276	2 446	8 711	863	98 156	37
2002	2 606	1	13 023	0	18 377	983	7 616	309	113 910	2
2003	3 426	0	13 243	0	14 417	1 493	6 878	610	198 311	10
2004	5 657	0	9 901	0	16 155	807	12 292	1 257	237 500	11
2005	6 566	0	21 219	0	30 659	937	13 713	979	294 955	478
2006	6 037	0	23 480	0	33 258	801	10 950	1 614	351 048	163
2007	4	0	52 963	0	30 157	337	13 647	1 286	453 230	153
2008	48	40	64 277	0	54 957	1 015	19 109	3 654	520 411	1 020
2009	86	25	82 978	0	71 719	2 967	26 846	4 782	547 500	110
2010	32 002	327	121 300	0	94 049	7 758	26 108	5 087	666 105	0
2011	17 171	499	185 571	166	134 102	3 988	28 695	3 019	756 954	0
2012	470	223	196 117	24	232 811	8 333	40 298	1 939	796 600	59
2013	819	596	211 524	109	221 315	22 034	39 712	3 669	789 444	271
2014	1 142	424	234 376	1 229	308 069	10 232	51 121	3 594	620 811	1 172
2015	3 832	617	209 944	70	448 929	7 826	55 744	1 983	384 719	18 582
2016	1 728	1 482	237 800	1 183	329 147	1 648	67 476	3 426	370 430	0

Çizelge 4. Ülkelerin yoğunlaşma katsayıları

Yıllar	Irak	Suriye	Suudi Arabistan	Birleşik Arap Emirlikleri	Türkmenistan	Hindistan	Mısır	Ürdün	Rusya
2001	0.00	0.00	22.74	0.00	0.00	0.00	33.13	36.60	0.14
2002	0.00	0.00	33.67	0.00	0.20	0.00	27.64	20.97	0.01
2003	366.49	0.00	31.51	0.00	0.00	0.00	37.95	32.50	0.02
2004	426.80	0.00	26.55	0.00	0.00	0.00	21.32	43.64	0.02
2005	352.59	0.00	14.98	0.30	0.00	0.00	10.78	25.17	0.57
2006	470.75	0.00	7.97	0.00	0.00	0.00	11.34	69.39	0.22
2007	1075.68	0.00	11.76	1.41	0.00	0.00	12.02	101.36	0.36
2008	524.27	551.05	4.60	0.50	436.89	0.00	9.68	100.25	1.03
2009	247.92	261.89	3.32	0.00	72.07	0.00	10.26	44.16	0.05
2010	199.16	90.78	0.64	0.00	2.04	0.00	16.43	38.81	0.00
2011	195.53	8.49	0.24	0.00	5.68	0.17	5.81	20.57	0.00
2012	260.99	62.65	0.95	0.27	123.83	0.03	9.34	12.56	0.02
2013	171.37	52.05	1.13	0.15	124.71	0.09	17.06	15.83	0.06
2014	189.48	189.48	0.11	0.19	70.35	0.99	6.29	13.32	0.36
2015	108.73	153.98	0.41	0.00	24.79	0.05	2.68	5.48	7.44
2016	159.14	200.94	2.49	1.51	172.33	1.00	1.01	10.20	0.00

Önemli bir potansiyel pazar görünümünde olan Hindistan ile Türkiye arasındaki elma ticareti çok eskilere dayanmamaktadır. İki ülke arasındaki elma ticareti 2011 yılında düşük bir değer ile başlayıp 2016 yılında 1 milyon ABD Doların üzerine çıkmıştır. Nitekim 2016 yılı yoğunlaşma katsayısı 1'e ulaşmıştır. Hindistan dünyanın en önemli pazarlarından biri olması nedeniyle üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Dünyanın en önemli elma ithalatçılarından olan Mısır son 15 yıl içerisinde elma ithalatını yaklaşık 15 kat artırmıştır. Amerika Tarım Bakanlığının (USDA) verilerine göre Mısır 2005-2016 yılları içinde elma tüketimini 23.1 kat artırmıştır. Mısır'ın Türkiye için uyguladığı yüksek gümrük vergi oranları nedeniyle ihracat arzu edilen seviyede değildir. Yoğunlaşma katsayısı 1'in üzerinde ve belli bir ticari istikrar olmasına rağmen 2016 yılında 329 milyon ABD Doların üzerinde ithalatı olan Mısır'a ancak 1,6 milyon ABD Dolarlık ihracat değeri yakalanabilmiştir.

Son 15 yılda elma ithalatını 15 kat artıran Ürdün, Orta Doğu'daki en önemli pazarlardan biridir. Ürdün'ün 2016 yılındaki yaklaşık 67.5 milyon ABD Dolarlık elma ithalatının 3.5 milyon ABD Dolarlık kısmı Türkiye'den gerçekleşmiştir. Ürdün, Türkiye için korunması gereken önemli pazarlardan biridir.

Dünyada elma ticaretini belirleyen en önemli ülkelerden olan Rusya, son 10 yılda ortalama yıllık 600 milyon ABD Dolar civarı ithalat gerçekleştirmiştir. Yoğunlaşma katsayılarından da görüleceği üzere Türkiye maalesef Rusya pazarında önemli bir yer edinememiştir. 2015 yılında Rusya'nın AB ile yaşadığı kriz nedeniyle gerçekleştirdiği 18,5 milyon ABD Dolarlık satışı dışında önemli bir ihracat söz konusu değildir.

4. Tartışma ve Sonuç

Elma, yıl boyunca tüketim olanağı olan, farklı ekolojik koşullara adaptasyon sağlayabilen, zengin gen kaynaklarına sahip bir meyve türüdür. Türkiye'nin ekolojik şartlarının uygunluğu ve dünya gen merkezlerinden birisi olması nedeniyle elma, ülkenin hemen her yerinde çok eski yıllardan beri yetiştirilmektedir. Sahip olduğu bu potansiyeli yüksek üretim kapasitesine dönüştüren Türkiye yaklaşık 3 milyon ton elma üretim ile Çin, ABD ve Polonya'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin taze elma ihracatı zaman serisi olarak incelendiğinde, 2001-2008 yılları arasında 10 milyon ABD Dolar civarı seyreden dışsattım hacmi, Kuzey Irak Bölgesinde yaşanan siyasi gelişmeler doğrultusunda esen olumlu hava ile 2009 yılı itibarıyla yaklaşık 2 katına çıkmıştır. Türkiye'nin 2016 yılında Irak'a yaptığı elma ihracat değeri toplam elma ihracatının %55'ine ulaşmıştır. İhracat açısından olumlu gibi görülen bu gelişme pazar çeşitliliği açısından riskleri de barındırmaktadır. İhracatta tek ülkeye olan bağımlılık, sektör için risk unsuru taşımaktadır. Türkiye'nin ihracat artışını, pazar çeşitliliği sağlayarak kazanması sürdürülebilir dış ticaret hacmi için de önem arz etmektedir. Bu kapsamda özellikle yeni pazarların bulunmasına yönelik pazar araştırmaları yapılmalıdır.

Dünyada taze elma üretimi son yıllarda önemli düzeyde artış göstermiştir. Özellikle Çin, Hindistan ve AB ülkelerinde yaşanan artışlar dış ticarete de yansımıştır. Yakın gelecek, taze elma dış ticaretinde önemli değişikliklere gebe. Bu değişiklikler Türkiye'nin yeni pazar stratejileri oluşturması gerekliliğini de zorunlu hale getirmiştir. Bu noktadan hareketle özellikle coğrafi ve kültürel yakınlığımızın olduğu bölgelere Lübnan, Katar, Dubai ve Kuzey Afrika gibi ülkelere yoğunlaşması ve pazar analizlerinin yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan dünyada elma pazarını belirleyen ülkeler arasında özellikle Rusya ve AB ülkeleri Türkiye'nin üzerinde durması ve var olan mevcut pazarları da koruması gerekmektedir. Bu doğrultuda sektördeki paydaşların mevcut pazarlarını koruma ve yeni pazarları oluşturma noktasında stratejilerini oluşturması büyük önem arz etmektedir.

Diğer taraftan dünyanın nüfus bakımından en büyük pazar olarak gördüğü Hindistan ve Çin mercek altına alınmalıdır. FAO'nun 2014 yılı Tarım Görünüm Raporu'nda, Hindistan'a odaklanılmış ve gelecek on yılda Hindistan'ın gıda ihtiyacının artacağı ifade edilmiştir. Ağırlıklı olarak vejetaryen beslenme kültürünün hâkim olduğu Hindistan'da birçok tarım-gıda ürünü gibi meyve tüketiminin de artacağı öngörülmektedir. Hindistan özelinde elma dış ticareti incelendiğinde, ithalat değerinin son yılda 10 katın üzerinde arttığı ve bunun gelecek yıllarda devam ettirme olasılığını yüksektir. Dolayısıyla Hindistan ile Türkiye arasında 2011 yılında başlayan elma ticaretinin gelecek yıllar içindeki seyri önem arz etmektedir. Dünyanın en önemli elma ithalatçılarından olan Mısır'a yönelik

özel gümrük anlaşmaları ile sektörün sorunlarının giderilmesi, elma ihracatında Mısır'a yönelik özel stratejilerin geliştirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin birçok yaş meyve ve sebze olduğu gibi, elma ihracatında da ticari ortakları yıllar içinde değişebilmektedir. Bu değişkenlik, yeni pazarlar bulma ve bulunan pazarları elde tutmada devamlılık olmadığının da bir kanıtıdır. Türkiye, artan elma üretimi ve dünya elma ticaretindeki artış doğrultusunda ihracat yeteneğini artırmalıdır. Bu nedenle taze elmanın dışında üreticinin gelirini düşürmeyecek kuru elma ihracatına yönelik faaliyetlerin de hayata geçirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak ülkemizin özellikle Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde yoğun bir şekilde üretimi yapılan elma yetiştiriciliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için katma değer artırma araçlarından olan ihracatın, sektör için önemi çok büyüktür. Bu gerçekten hareketle ihracata yönelik tür ve çeşitlerin yaygınlaştırılması, piyasaya uygun çeşitlerin ıslahına yönelik çalışmaların teşvik edilmesi ve ihracatının kolaylaştırılmasına yönelik tedbirlerin hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Aras, İ. (2015). *Karaman Elma Raporu*. Mevlana Kalkınma Ajansı Yayınları, Konya.
- Arısoy, H., Bayramoğlu, Z., Çelik, Y., & Özer, O.O. (2014). Regional concentration of turkish dried fruits exports. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 1(2), 269–280.
- Eraktan, G. (1988). *Auswirkungen der Assoziierung der Türkei mit der EWG auf die türkische Landwirtschaft*. Publikationen der Landwirtschaftlichen Fakultät der Universität Ankara-1064, Wissenschaftliche Forschungen und Studien-567, Ankara.
- Eraktan, G., & Arısoy, H. (2012). *Türkiye'nin Yaş Meyve Sebze İhracatı – Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları – Sektörel Etütler ve Araştırmalar, Yayın No:2010-92, ISBN:978-9944-60-865-7 (Basılı), ISBN:978-9944-60-866-4 (Elektronik).
- FAO. (2018). Food and Agriculture Organization of the United Nations, Statistics (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü İstatistikleri). www.faostat.org Erişim tarihi: 03.01. 2018.
- Froment, R., & Zighera, J. (1964). *La structure du commerce mondial*. Conference de la Society d'Econometrie.
- Gedikoğlu, H. (2017). *Karaman'da Marka Birliği Nasıl Sağlanır?* Konya Gıda Tarım Üniversitesi Yayınları.
- ITC. (2018). International Trade Center, Trade Statistics (Uluslararası Ticaret Merkezi, Ticaret İstatistikleri). <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/> , Erişim Tarihi: 2017.
- TOB. (2017). *Tarım ve Orman Bakanlığı 2017 yılı Faaliyet Raporu*. Ankara
- TÜİK. (2018). Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> , Erişim tarihi: 03.01.2018.
- USDA. (2018). United States Department of Agriculture (Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı). <https://www.fas.usda.gov/data/value-us-agricultural-exports-1997-2017> , Erişim tarihi: 01.05.2019.